

Reformní pedagogika

(studijní materiál pro studenty, sestavila Kateřina Vlčková)

Pedagogický reformismus:

- 1. polovina 20. století,
- kritika tradiční školy (školy ovlivněné herbartismem – intelektualismus, receptivní charakter),
- snaha o novou koncepci výchovy,
- vychází z: Rousseau (přirozená výchova), Tolstoj (volná škola), Spencera (praktické, pro život prospěšné vzdělání),
- představitelé: Ellen Keyová, Maria Montessori, Ovid Decroly, Eduard Claperece, George Kerschensteiner, John Dewey aj.

Znaky:

- preference individuálních výchovných cílů,
- pedocentrismus - změna role učitele, nezasahovat do přirozeného vývoje,
- princip přiměřenosti – výchovu přizpůsobit zájmům a možnostem jedince, diferenciaci a individualizaci co nejvíce,
- princip aktivnosti – aktivní, činnou a pracovní školu, rozvoj dovedností, návyků, tvořivosti,
- princip celostnosti – globalismus (při výuce vycházet z přirozených celků) – ruší vyučovací předměty, tedy i učební plán:
  - 1/ Koncentrované vyučování (ponechány jednotlivé předměty, jejich postup soustředěn kolem jednoho základního (př. zeměpis),
  - 2/ sjednocené vyučování Bertholda Otta (volně se přechází od tématu k tématu),
  - 3/ životné vyučování – Ovid Decroly (vycházet z dětských zájmů a zkušeností – vytvořit zájmová centra (př. potrava, odívání, veřejná doprava), tj. biologicko–sociální životní celky,
  - 4/ komplexní vyučování – 20. léta Sovětský svaz (tři základní linie komplexů: práce, příroda, společnost; 1. třída: rodina a škola, 2. vesnice–město, 3. kraj, 4. Sovětský svaz, kritizováno za nesoustavnost, opustilo se to,
  - 5/ projektové vyučování – americký pragmatiký model (komplexní pracovní projekty).

Nedostatky:

- Požadavek přiměřenosti vedl až k podceňování adaptačních a rozvojových možností žáků,
- oslabení kolektivismu,
- požadavek aktivizace vedl až k samoučelnosti,
- jednostranné pragmatiké zdůrazňování praxe vedlo k podcenění teoretického vzdělání

a) Waldorfská škola

- Zakladatel: Rudolf Steiner (1861-1925),
- 1. škola ve Stuttgartu 1920,
- přes 100 v Německu, přes 50 v Holandsku, přes 20 ve Švýcarsku, skoro ve všech zemích západní Evropy, rozšířila se i do USA, Kanady, Austrálie,
- alternativní, nestátní, svobodná škola („freie Schule“), soukromý zřizovatel, školné + část přispívá stát,
- v ČR od r. 1996 schválené MŠMT jako experimentálně ověřující, u nás asi nejnámější typ (propaguje je Antroposofická společnost a České sdružení pro waldorfskou pedagogiku) – 7 základních škol (Praha, Semily, Písek, Příbram, Ostrava) + několik mateřských,
- v plné podobě: 12-letá integrovaná škola (základní stupeň 1. - 8. roč., vyšší 9. - 12.) + mateřská školka,

- antroposofická pedagogika (filosoficko-pedagogická koncepce),
- výchova má poskytnout maximum svobody k rozvoji individuálních schopností a sil, jimiž by člověk přispěl k vytvoření nové společnosti,
- volná škola všelidsky orientovaná (NE státní),
- žakovská samospráva, iniciativa žáků, snaha o maximální rozvoj aktivity žáků,
- tvůrčí a pracovní vyučovací metody,
- důraz na esteticko výchovné předměty, pracovní výchovu, jazyky,
- náboženská výchova v duchu křesťanské morálky,
- epochy – vyučovací bloky,
- neexistují osnovy – obsah určuje učitel se žáky (svoboda učitele),
- hodnotí se charakteristikami žáků s doporučením pro další rozvoj,
- důraz na pozitivní atmosféru školy coby silný výchovný činitel,
- osobnost učitele coby silný výchovný činitel,
- netradiční řízení - učitelský sbor ve spolupráci s rodiči a učiteli a přáteli waldorfského hnutí v daném místě.

Zhodnocení:

- Na jednu stranu jsou waldorfské školy nekriticky obdivovány, považovány za nejlepší typ alternativní školy či dokonce školy vůbec. Na druhou stranu se pak objevuje skepse, že jde o dogmatickou výchovu vnucující žákům určitý styl edukace a světónázorové principy, má sektářský, okultní charakter, je uzavřená vnějšku (výzkumu, srovnání, konfrontaci s jinými školami) a tudíž chybí analýzy jejich fungování a výsledků a jejich působení nelze objektivně zhodnotit.
- Hodnocení ČŠI (škola v Příbrami, 2000): Výuka povrchní a neodborná (učitelé nejsou s to obsáhnout všechny předměty), mnoho opisování do sešitů, učebnice se nepoužívají, málo příležitosti k aktivnímu učení.
- I. Štampach, 2000: Na začátku docházky je kladeno méně nároků na abstraktní myšlení, nevyžaduje se obvyklá kázeň, nemusí se střídat rychle témata, netrestá se, nezkouší, neznámkuje. Ovšem nerespektuje se běžné rozdělení předmětů do ročníků, což znemožňuje přechod na jiný typ školy během školní docházky.
- M. Pol, 1995: Pozitivní rysy: integrace učiva, spolupráce s rodiči, široké kompetence a odpovědnost, role učitele.

b) Montessoriovská škola

- Maria Montessori (1870-1952),
- První škola: 1907 Casa di bambini v Římě (od 3-7 let) = vzorové předškolní zařízení,
- od r. 1913 pořádala mezinárodní kurzy pro vychovatele, přednáškové turné po Evropě a Americe,
- Mezinárodní asociace Montessori (sídlo v Holandsku, přes 30 organizací v ní sdružených),
- svobodný, spontánní rozvoj tvůrčích schopností dítěte (NE přizpůsobení se světu dospělých),
- vhodné prostředí rozhodujícím činitelem (prostředí dospělého je nepřiměřené) – adaptace věcí a vhodný didaktický materiál (navazuje na Rousseaua a froebelovské dárky k účelné manipulaci),
- fenomén Montessori = dítě má velkou schopnost soustředit se, pokud ho činnost dost upoutá,
- individualizace činnosti (volba, tempo),
- úloha učitele = připravit vhodné podmínky, nezasahovat do činnosti, pozorovat a vyhledávat pak účinnější konstelaci podmínek.

c) Feinetovská škola (Freinetova „moderní škola“)

- Celestin Freinet (1896-1966),
- prostředky k oživení a aktivizování žáků,
- princip aktivnosti
- pracovní aktivita – práce má uspokojovat základní potřeby (potřebu vyjádření, komunikace, tvořit),
- svobodná výchova = žák si může zvolit práci, dělat ji vlastními postupy a tempem,

- kázeň vyplývá z pracovního režimu (NE nátlak),
- radostná a tvůrčí atmosféra, uspokojení z práce,
- individualizace činnosti, ale vést na druhou stranu ke kooperaci, školní společenství,
- didaktické prostředky (školní tiskárna, svobodný text, kniha života dané školy, školní korespondence, časopis),
- ankety, konference, umělecké aktivity, sběratelské činnosti, řemeslnické a technické kroužky, exkurze,
- školní kartotéka, pracovní knihovna, školní slovník, časopis, audiovizuální technika (Ne učebnice!),
- třída uspořádána podle potřeb určité činnosti.

d) Jenská škola

- Peter Petersen (1884-1952), Jena (Německo),
- kritika herbartismu v Německu (19/20. st.): 1/ reformní pedagogika 2/ experimentální pedagogika (herbartismus experimentálně neověřil své teze) => Petersen spojuje oba přístupy, vytvořil nový model školy,
- pocházel ze statkářské rodiny ze severního Německa, studoval univerzitu v Lipsku (filosofie, psychologie, historie, ekonomie, angličtina), zde působil Wilhelm Wund (experimentální psychologie), Karl Lamprecht (metoda kulturních dějin – dějiny jako neustálý rozvoj kultury, duch každé epochy),
- poté působil jako středoškolský učitel v Hamburku (středisku pedagogického reformismu),
- princip jeho pedagogiky: vom Kinde aus (vycházet od dítěte),
- svobodná všeobecná národní škola,
- školní pospolitost – jádrem je přirozená, dobrovolná skupina žáků,
- tydenní plán učiva pro každou skupinu (10 let školy => 4 věkové skupiny),
- výuka v kurzech (NE vyuč. hodiny) – povinné či nepovinné,
- hodnocení formou charakteristiky,
- pracovní, přizpůsobený, nový charakter prostředí školy,
- role učitele: podněcovat a organizovat činnosti, vytvářet vhodné podmínky, nesmí vlastní aktivitou tlumit aktivitu žáků, pedagogický optimista, má mít rád děti, humanistická a tvůrčí osobnost = základ úspěšného výchovného působení.

e) Daltonská škola (Daltonský učební plán)

- Zavedený 1920 v Daltonu (USA),
- Helena Parkhurstová (1897-1957),
- zvýšený důraz na aktivnost vedl k rozvinutí metod samostatného učení žáků – vhodné pomůcky (NE tradiční výuka učitelem),
- zrušeno rozdělení do tříd podle věku,
- odborné pracovny a laboratoře pro jednotlivé předměty (pomůcky, knihovna),
- celoroční látka rozdělena na měsíční úkoly – plněno podle individuálního programu a tempa.

Nedostatky:

- Jednostranně knižní studium,
- přílišný individualismus,
- malý kontakt s živými pedagogickými podněty.

f) Winnetská soustava

- Carleton Wolsey Washburne (1889-1968),
- Winnetka u Chicaga
- cíl: překonat nedostatky daltonského plánu,
- učební látka: 1/ povinné základní učivo (individuálně a svým tempem), 2/ tvořivá část (skupinové řešení praktických úkolů ze života, dělení do skupin podle zájmů a schopností).

Nedostatky:

- Individualismus,
- formalismus,
- fragmentárnost.

Základní literatura ke studiu:

PRŮCHA, J. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178 584-9.

JŮVA, V.; SVOBODOVÁ, J. *Alternativní školy*. Brno : Paido, 1998.

www.ped.muni.cz - Katedra sociální pedagogiky – Virtuální studovna – reformní pedagogika

a další literatura ze seznamu literatury k semináři

Alternativní pedagogika (pro studenty)

Typy alternativních škol

- Alternativní škola je Průchou definována jako jakákoli škola (bez ohledu na zřizovatele), kt. se svou pedagogickou a didaktickou specifičností odlišuje od běžných škol svého druhu.
- Ve světě existuje mnoho typů alternativních škol, je těžké se v nich orientovat.
- Společné rysy alternativních škol:
  - ⇒ důraz na žákovu i učitelovu svobodu
  - ⇒ na rozvoj samostatnosti
  - ⇒ a tvořivosti
  - ⇒ důraz na využití netradičních a nestereotypních forem a metod vyučování
- Rozlišovány bývají 3 hlavní sk. alter. škol: **klasické reformní, církevní a moderní alternativní školy**.

1. Klasické reformní školy

(viz reformní pedagogika)

2. Církevní (konfesijní) školy

- nestátní alternativní školy, jsou alternativou k běžným/standardním školám státním/veřejným, a to z hlediska zřizovatele a specifik ped.-didaktických
- mají dlouhou historickou tradici
- u nás znovu začaly působit po r. 1989 (existovaly před r. 1948, pak byly zrušeny)
- Německo: v západní části nejpočetnější typ v rámci nestátních škol (3/4 žáků) X i tak jen zlomek z celk. populace. Nestátní školy zde mají tradičně málo významnou roli.
- Nizozemí: největší podíl konfesijních škol v Evropě, církevní ZŠ a SŠ (zejm. katol. a evang.) převládají nad státními.
- Belgie (vlámská část): círk. školy tvoří většinu škol: skoro 70% chodí do konfesijní MŠ, 65% do ZŠ a 75% do SŠ – důvod: mají lepší vzděl. výsledky
- USA: do soukr. primárních a sekundárních škol chodí 11% žáků, z toho 83% do konfesijních (48% = 2,5 mil. do katolických, 33% - asi 1 mio. žáků do protestantských). Katolické školy mají dobrou prestiž, lepší výsledky než veřej. školy, jsou multikulturní, vyrovnávají sociokult. handicap, hodně dětí z etnických minorit.

ČR:

- zřizování círk. škol umožňuje vyhláška MŠMT č. 452/1991 Sb. ve znění zákona č.138/1995 Sb., církev musí být státem uznána, zaregistrována, škola zařazená do sítě škol má nárok na státní dotaci, učební plány musí schválit MŠMT
- počet círk. škol roste: 92/93 – 46 škol, 94/95 – 84 škol, 99/2000 – 108 škol X jen 0,7% všech žáků (13 138), na VOŠ je to 5,1%.
- alternativnost české církevní školy je dána
  - 1/ **kurikulem** (náboženství, latina, cizí jazyky se učí dříve a více),
  - 2/ **principy křesťanství, kultur. tradice, křest. etika,**
  - 3/ **připravují pro profese, kt. nepokrývají standardní školy** (charitativní, zdravotní a nábož. činnost, restaurátorství, pečovatelství, sborníkáři, administrátoři v círk. úřadech)
- zatím žádná srovnání kvality státních a církevních škol, klima (Linková, 2000)

3. Moderní alternativní školy

- def: jsou to všechny současné typy alternativních škol, které nejsou přímo odvozovány od koncepcí reformní pedagogiky (klasické reformní školy) a nejsou zřizovány církvemi n. nábož. společenstvími (= církevní školy)
- soukromé, státní resp. komunální, veřejné (public school USA)
- označební: freie Schulen – svobodné – Něm.; Švýc. či Rakousko: svobodné, alternativní, aktivní, demokratické, kreativní, kooperativní škola; jinde: nezávislé školy
- stále vznikají nové alternativy, nejvíce např. v USA – hnutí „restructuring of education“ = restrukturalizace vzdělávání – reakce na neúspěchy am. vzděl. systému
- vznikají často zezdola, ze snah rodičů a učitelů: zakládány již v 70. letech 20. st. (odezva na dění v 60. l)
- opírají se o urč. filozofii /ideový proud/ psych. teorii: hnutí za antiautoritativní výchovu, hnutí za odškolení vých. a vzděl., hnutí za důsledné respektování práv dítěte aj., psychoanalýza, humanistická psych., teorie sk. dynamiky (viz Singule, 1992)
- přejímají něco z klasické reformní ped., často ji uplatňují radikálněji (zapojení rodičů do mimošk. vých., nehonit se za výsledky, ne konkurencí napětí, využívání mimošk. prostředí pro vzděl. účely, flexibilní seskupování dětí při výuce, omezení frontální výuky, integrace předmětů, projektová výuka)
- vyznačují se značnou dynamičností, méně dogmatické, více flexibilní
- ČR: (viz Měníme vyučování 1994, Jak měnit a rozvíjet vlastní školu 1994, Svobodová, Jůva 1996)
  - o **Angažované učení,**
  - o **Škola hrou,**
  - o **Integrované učení,**
  - o **Zdravá škola,**
  - o **Projektové vyučování,**
  - o **Otevřené vyučování,**
  - o **Dramatická výchova**
- zahraniční alternativy: (Průcha, 1996)
  - o Školy s volnou architekturou
  - o Cestující školy
  - o Magnetové školy
  - o Školy bez ročníků
  - o Přesahující školy
  - o Nezávislé školy
  - o Integrované jednotné školy
  - o Mezinárodní školy
  - o Školy s imerzním programem
  - o Komunitní školy (Rýdl, 1999)
- Alternativy z hlediska organizačních forem vyučování (Solfronk, 1995):
Individuální, hromadné, vzájemné, individualizované, kolektivní, projektové, diferencované, skupinové, týmové, programované vyučování
- Alternativní metody a postupy (Maňák, 1997):
projektová metoda, diskuse, brainstorming, did. hra, inscenační metody, učení v etapách aj.

Literatura:

PRŮCHA, J. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80–7178 584-9.